

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2021-73-1>
УДК 658.15.338

Вареник І.В.

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри економіки та управління,
Шосткинський інститут Сумського державного університету

Акуленко В.Л.

професор кафедри економіки та управління,
Шосткинський інститут Сумського державного університету

Пригара І.О.

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри економіки та управління,
Шосткинський інститут Сумського державного університету

Varenik Irina, Akulenko Vitaliy, Prigara Irina

Shostka Institute of Sumy State University

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ НАЦІОНАЛЬНОГО РАХІВНИЦТВА В СИСТЕМІ ГОСПОДАРСЬКОГО МЕХАНІЗМУ УКРАЇНИ

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF NATIONAL ACCOUNTING IN THE SYSTEM OF ECONOMIC MECHANISM OF UKRAINE

На основі дослідження поняття «національний облік» встановлено, що сутність і зміст цього терміна мають витоки з основ первісного обліку господарських операцій у сфері економіки. Згідно з науковими дослідженнями та висновками різних науковців про сутність та зміст процесу національного рахівництва та зокрема національних рахунків, зроблено основні висновки про стан і методiku ведення національного обліку в країні. Зроблено порівняльний аналіз еволюційного розвитку національного рахівництва в різних економічних системах та доведено необхідність застосування та ефективність використання Системи національних рахунків як єдиного реєстру макроекономічних показників у системі національного рахівництва. Інтегрована економічна інформація є базою для формування макроекономічних показників. Застосування інтеграційного інформаційного ресурсу дає змогу ефективно формувати та аналізувати макроекономічні показники. Виділено й узагальнено основні висновки економістів щодо тлумачення сутності та методології сучасного національного рахівництва та використання системи національних рахунків, доповнено матеріалом про інтеграційний економічний ресурс та його вплив на формування макроекономічних показників.

Ключові слова: рахунок, національний облік, господарство, система, інституційний механізм.

На основе исследования понятия «национальный учет» установлено, что сущность и содержание этого термина имеют истоки из основ первоначального учета хозяйственных операций в сфере экономики. Согласно научным исследованиям и выводам различных ученых о сущности и содержании процесса национального счетоводства и в частности национальных счетов, сделаны основные выводы о состоянии и методике ведения национального учета в стране. Выполнен сравнительный анализ эволюционного развития национального счетоводства в различных экономических системах и доказана необходимость применения и эффективность использования Системы национальных счетов как единого реестра макроекономических показателей в системе национального счетоводства. Интегрированная экономическая информация является базой для формирования макроекономических показателей. Применение интеграционного информационного ресурса позволяет эффективно формировать и анализировать макроекономические показатели.

Ключевые слова: счет, национальный учет, хозяйство, система, институциональный механизм.

Based on the study of the concept of national accounting, it is established that the essence and meaning of this term has its origins in the basics of initial accounting of business transactions in the economy. According to scientific research and conclusions of various scholars on the nature and content of the process of national accounting and in particular national accounts, the main conclusions about the state and methodology of national accounting in the country. A comparative analysis of the evolutionary development of national accounting in different economic systems is made and the necessity of application and efficiency of using the System of National Accounts as a single register of macroeconomic indicators in the system of national accounting is proved. Integrated economic information is the basis for the formation of macroeconomic indicators. The use of integration information resource allows to effectively form and analyze macroeconomic indicators. The relevance of this study is to highlight the main provisions that prove the need to use the mechanism of national accounting in the system of economic mechanism and prove the effectiveness of the system of national ac-

counts as a single register of macroeconomic accounting. The study is based on the findings of many scientists in the field of research of the economic mechanism of the country. Substantive conclusions prove the need to combine the original accounting information and its integration into the general macroeconomic register. This will avoid errors in the formation of macro indicators and increase the transparency and accuracy of national accounting data. Thus, the effectiveness of macroeconomic accounting in order to assess and analyze the state of the economic mechanism and prospects for its development is proved. The main conclusions of economists on the interpretation of the essence and methodology of modern national accounting and the use of the system of national accounts are highlighted and generalized, supplemented with material on the integration of economic resources and its impact on the formation of macroeconomic indicators.

Key words: account, national accounting, economy, system, institutional mechanism.

Постановка проблеми. Невирішеною проблемою національного рахівництва ще й досі залишається рівень достовірності облікової інформації.

Економісти досліджують процес рахівництва і супроводжують його інноваціями згідно з досвідом європейських країн та інших країн світу. Але проблема залишається в активізації нових можливостей збору та обробки економічної інформації, інтеграції мікро- та макроекономічних показників у процесі обліку господарських операцій на всіх рівнях. Дана проблема має зв'язок із важливими практичними завданнями, що стоять перед науковцями та економістами, тому ведеться активний пошук можливостей удосконалення процесів національного рахівництва за допомогою використання інтеграційних ресурсів мікро- та макроекономічного обліку господарських операцій у системі економічного механізму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дає можливість систематизувати загальні положення і висновки закордонних та українських економістів і науковців, згідно з якими можна запропонувати ефективні методологічні засади національного рахівництва сфери господарського механізму. Із різних аспектів аналізом цієї проблеми займалися вітчизняні вчені та економісти інших країн. Серед видатних учених, що здійснили вагомий внесок у розвиток СНР на різних історичних етапах слід назвати У. Петті, Д. Кейнса, Ф. Кене, А. Маршалла, С. Кузнеця, В. Леонтьєва, Р. Фріша, Р. Стоуна. Вони заклали базові основи макроекономічного обліку та довели його необхідність та ефективність. Серед сучасних науковців варто відзначити праці А. Гальчинського, Б. Рябушкіна, Б. Башкатова, А. Пономаренка, С. Панчишина, Г. Кірейцева, В. Швеця, А. Головка, В. Тарасевича, С. Герасименка, І. Нікітіну та ін.

Але, незважаючи на опубліковані праці, стверджувати, що проблему національного рахівництва у рамках економічної науки всебічно досліджено, ще зарано. Дослідження та аналіз ідей учених показує, що вони більше уваги приділяли розвитку ідеї представлення загальної синтетичної картини національної економіки та процесу функціонування СНР для аналізу та моніторингу її господарського механізму, а не пошуку шляхів гармонізації національного рахівництва з метою повнішого задоволення запитів користувачів за одночасного здешевлення інформаційного ресурсу.

Поки ще не можна стверджувати, що повною мірою розкрито зміст національного рахівництва, виявлено

всі форми його реалізації у сфері господарського механізму, описано характерні ознаки, а також механізм її впровадження. Потребують подальших зусиль учених питання щодо достовірності економічної інформації як джерела формування СНР, проблеми законодавчого регулювання використання інформаційних ресурсів, визначення внутрішніх суперечностей розвитку макроекономічного обліку і виявлення шляхів їх розв'язання.

Виклад основного матеріалу. Господарський механізм – це система управління економікою країни за допомогою сукупності основних форм, методів і важелів управління господарством шляхом використання економічних законів, розв'язання суперечностей економічної системи. реалізації відносин власності, а також розвитку людини та узгодження найважливіших інтересів суспільства [1]. Розрахунки макроекономічних показників та важливих пропорцій розширеного відтворення здійснюються на основі відповідних економічних моделей, що відображають річний економічний оборот на макрорівні. Вони є також важливим інструментом державного регулювання і прогнозування національної економіки. Країни з розвинутою економікою, а також ті, що вдосконалюють ринкові відносини, як таку економічну модель використовують СНР, що затверджена ООН і рекомендована для використання з метою забезпечення міжнародних зіставлень та порівнянь [2].

Господарський механізм країни становлять безліч фірм, індивідуальні одиниці господарювання, організації, об'єднання, кооперативи тощо. Щоб дослідити господарський механізм країни, слід підсумувати результат діяльності кожної фірми, одиниці господарювання. В економіці таке «підсумовування» називається «агрегуванням». Протягом останніх років у зарубіжній економічній літературі досить часто зустрічається критика традиційних економічних показників, джерелом яких є система первісного бухгалтерського обліку як основи для прийняття управлінських рішень на макрорівні. Ця критика спрямовується на історичний характер показників первісного обліку, що значно зменшує їхню цінність для прийняття стратегічних управлінських рішень у процесі господарювання. Мікро- та макроекономічна інформація, як і будь-яка економічна інформація, як правило, подається у формі таблиць. Табличне представлення інформації дає змогу структурувати її, визначити взаємозв'язки та співвідношення, аналізувати від мікро- до макрорівня. Наприклад, макроекономічна інформація дає змогу не лише аналі-

зувати відтворювальні процеси на мікрорівні, зокрема визначити ефективність господарювання інституційної одиниці, а й є основою для формування макроекономічних агрегатів, таких як ВВП, індивідуального та колективного споживання, інвестицій, заощаджень тощо. Бухгалтерський облік та СНР об'єднує також і чисто методологічний бік. Це проявляється в аналогії реєстрації господарських операцій – використанні принципу подвійного запису, кореспонденції рахунків і принципів побудови бухгалтерського балансу. На думку одного з відомих сучасних спеціалістів із національного рахівництва, «це не тільки технічний прийом, а й та важлива сходинка, яка привела статистику національного доходу до системи національних рахунків» [5]. У цілях аналізу та моделювання регіонального економічного розвитку методологія СНР передбачає використання спеціалізованих інструментаріїв, які застосовуються на національному та регіональному рівнях. Національні рахунки дають змогу відносно просто будувати ці системи для національного рівня. Побудова їх для регіонального рівня ускладнена низкою методологічних облікових проблем і сьогодні здійснюється вченими-економістами частково, в цілях дослідження рівноваги системи регіональних бюджетів, рівноваги відтворювальних процесів на етапах економічного кругообігу тощо.

Теоретико-методологічний розвиток системи національного рахівництва, зокрема перехід національного статистичного обліку на методологію СНР ООН (1993 р.), сприяв появі офіційних та допоміжних методичних матеріалів. Протягом останніх років з'явилася низка фундаментальних праць з актуальних питань застосування інструментарію національного рахівництва в цілях економічного аналізу. Журнал «Вопросы статистики» регулярно публікує матеріали з питань методології національного рахівництва, адаптації національної статистики до міжнародних стандартів, інтеграції систем статистичного обліку тощо [4]. Новою є пропозиція введення в експлуатацію процесу інтегрування показників бухгалтерського обліку та макроекономічних показників. Така методика рахівництва може значно підвищити достовірність інформації, усунення втрат і упущень у процесі обробки і подання економічної інформації. Розроблення єдиної методології обліку економічних показників від мікрорівня до макrorівня дасть додаткові можливості складання таблиць та інтегрування показників національного рахівництва.

Методологія інтегрування макроекономічних показників дає змогу систематизовано здійснювати моніторинг у всіх сферах економіки (у галузях, інституційних секторах, регіонах, за системою товарно-фінансових потоків тощо), розробляти альтернативні сценарії, ґрунтуючись на даних національних рахунків та відповідних моделях підтримки прийняття рішень. Розроблення альтернативних варіантів важлива для вироблення оптимальної соціально-господарської стратегії, постановки та вирішення актуальних завдань щодо підтримки загальногосподарської рівноваги, ста-

лості та зростання, пропорцій відтворення, постановки завдань галузевого та інституційного розвитку. Національні рахунки та відповідні інструментарії дають змогу відслідковувати всі проблеми, що виникають у процесі економічного кругообігу доходів, ідентифікувати та передбачати можливі хворі боки [3].

Процес національного рахівництва сьогодні, на жаль, не є досконало завершеним процесом. Існує низка неточностей під час збору інформації та її обробки, упущення під час розрахунків окремих макроекономічних показників, невирішеним є питання достовірності інформаційних ресурсів та інші проблеми. Тому процес інтегрування мікро та макроекономічних показників обліку господарських операцій із мікрорівня до макrorівневих має суттєво допомогти у вирішенні вищевказаних недоліків. Поняття «інтергаційний економічний ресурс» також має допомогти у вирішенні проблемних питань у процесі національного рахівництва, а саме забезпечити достовірною інформацією та мінімізувати упущення під час розрахунку головних макроекономічних показників, таких як національний випуск, національний дохід, величина споживання та заощадження та ін.

Складання додаткових таблиць для інтегрування економічних показників також має забезпечити вищий рівень облікових операцій у потребах національного рахівництва.

Учені й економісти зарубіжних країн [3] уважають за доцільне створити лише єдину систему обліку і статистики, а вітчизняні вчені – єдину систему економічної інформації, яка охоплювала б планування, усі види обліку (бухгалтерський, статистичний, оперативний), нормування, економічний аналіз та інші функції керування для повноти макроекономічного обліку та ефективного застосування СНР як складової частини господарського механізму.

Суть єдиної системи рахівництва, на думку вчених, полягає в об'єднанні на загальній основі бухгалтерського обліку і статистики для добування вірогідних науково обґрунтованих даних із мінімальними затратами праці і максимальними можливостями застосування цих даних в економічному аналізі для планового керування господарським процесом на всіх його етапах і стадіях. Основною метою єдиної системи обліку і статистики є економічний аналіз, який забезпечить науково обґрунтоване керівництво на всіх рівнях.

Уважаємо, принцип цієї системи полягає в одноразовому обліку всіх виробничих процесів, що сприятиме раціоналізації організаторських форм і методів національного рахівництва в удосконаленні функціонування господарського механізму.

Слід зауважити, що у вчених немає спільної думки. Якщо А. Донда, Г. Ріхтер, А. Клауке [2] порушують питання про єдину систему обліку і статистики, то Д. Клаус уважає, що питання слід ставити ширше, довівши його до єдиної системи економічних показників.

Так, у попередніх наукових дослідженнях уже висвітлено об'єктивну необхідність інтегрувати еконо-

мічні інформаційні ресурси. Але ці питання до певної міри дискусійні: одні вважають, що це інтегрована система обробки даних, інші – що це процес комплексного перетворення інформації. Цікавою є думка, описана в працях М. Корольова та Ю. Черняка. Під системою економічної інформації ці автори розуміють сукупність даних, які сприяють реалізації функції керування, а систему економічної інформації вважають штучною інформаційною системою. Як підсистема економічного керування вона відображає лише економічні показники виробництва, не включаючи технічні засоби їх обробки [4].

Висновки. Таким чином, цілеспрямоване регулювання економіки та формування її інфраструктури, підтримка рівноваги та економічного росту вимагають удосконалення методології національного рахівництва, СНР як інструмента макроекономічного моніторингу, аналізу та програмування загальноекономічних пропорцій відтворення системи господарського механізму країни. Доведено, що система національних рахунків

є складовою частиною господарського механізму суспільства і широко використовується в розвинутих країнах, міжнародними організаціями у цілях системного аналізу та планування економічного кругообігу доходів, відновлення структурних складників, підтримки пропорцій росту. Разом із тим проведені дослідження вказують на те, що в Україні тривають науково-практичні розробки щодо вдосконалення процесу національного рахівництва, застосування Системи національних рахунків як складової частини господарського механізму, що дає змогу спостерігати та аналізувати окремі боки соціального та економічного росту, зокрема рівновагу національної економіки та її інституційних одиниць. Актуальним залишається проблема достовірності інформаційних ресурсів, які є джерелом формування СНР, удосконалення побудови діючих рахунків, у рамках яких можливо водночас аналізувати та приймати виважені рішення щодо підтримки рівноваги господарського механізму національної економіки.

Список літератури:

1. Гончар Н.Ю. Макроекономіка та мікроекономіка. Київ : КНЕУ, 2016. Т. 3. 145 с.
2. Давидов Г.М. Бухгалтерський облік : навчальний посібник. Київ : КНЕУ ім. В. Гетьмана, 2002. С. 88.
3. Рябушкин Б.Т. Основы статистики финансов. Москва, 1997. 80 с.
4. Ульянченко О.В. Дослідження операцій в економіці. Харків, 2012. 580 с.
5. Фаріон М.М. Макроекономічний аналіз відтворення виробничого потенціалу в умовах ринкових відносин : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.01. Київ, 1994. 22 с.

References:

1. Gonchar N.U. (2016) Makroekonomika ta mikroekonomika [Macroeconomics and microeconomics]. Kyiv; KNEU, vol. 3, p. 145.
2. Davydov G.M. (2002) Buhgalterski oblik. [Accounting: textbook]. Kyiv: KNEU, p. 88.
3. Riabushkin B.T.(1997) Osnovi stayistiki finansov [Basics of financial statistics]. Moscow, p. 80.
4. Ulianchenko O.V. (2012) Doslidgenia operativ v ekonomiki [Research of operations in the economy]. Harkiv, 580 p.
5. Farion M.M. (1994) Makroekonomichniyanalizvidtvorenia virobничого potentialuv umovah rinkovih vidnosin [Macroeconomic analysis of reproduction of production potential in the conditions of market relations]. PhD. Kyiv: Kyiv National Economic University named after V. Hetman.